

יח. היחס לפרישות ולנזירות (נ)

נ

אמר הַחֵבֶר: ²³¹ וְהַתּוֹרָה הָאֵלֶּהִית (הקובעת את הדרך הראויה לחלות העניין האלוהי בנו כנ"ל) אינה מעבידה אותנו בפרישות ²³² (=ריחוק מענייני החומר, כוחות הגוף ופעילותו), אלא (מצווה אותנו) בְּשׁוּוֵי (=באיזון) ²³³ וְנִתְיָנָה לְכָל כַּח מְכַחֵת הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף (את) חֲלָקוֹ ²³⁴ בְּצֶדֶק בְּלִי הַפְּרָזָה, כִּי הַהַפְּרָזָה בְּכַח אֶחָד – הִיא קְצוּר (=צמצום) בְּכַח אַחֵר: וּמִי שֶׁנִּטָּה לְכַח הַתְּאֵוָה – קָצַר בְּכַח הַמַּחְשָׁבָה ²³⁵, וְלִהְפֹךְ; וּמִי שֶׁנִּטָּה לְנִצְוֹת (ההשתלטות) – קָצַר בְּזוּלָתוֹ.

וּלְפִיכֵן אֵין אֶרֶךְ (=ריבוי) הַצּוּמוֹת עֲבוּדָה (לה) לְמִי שֶׁהוּא שֹׁפֵל (=חלוש) הַתְּאֵוֹת ²³⁶,

הערות – ילמד ענוים דרכו

231 כאן חוזר ריה"ל להערתו של המלך בסעיף מה – בדבר החוסר בניזרים ובפרושים בישראל.
232 הפרישות כתכלית נובעת מהתפיסה שציעור הגוף מביא לקרבת ה'. אולם ביהדות אין הסיגוף כשלעצמו מקרב את האדם אל בוראו. כלשון הרמב"ם בשמונה פרקים: אין הקב"ה שונא את הגוף. אולם במאמר ג, א ריה"ל מוסיף: הדרך של הפרישות – ההתבודדות, חוסר ההתעסקות בענייני קניין, מאכל ומשתה וחיי משפחה – טובה וחיובית למי שאין נפשו צורכת צרכים אלו, והיא התעלתה לתשוקות אחרות, של קרבת המלאכים ואהבה ויראת ה'. אולם למי שאינו נמצא במדרגה זו – הרי שדרך הפרישות היא סיגוף והיא שלילית ולא חיובית. בימינו שאין שכינה נגלית, דרך הפרישות אינה מתאימה אפילו ליחידים, ועל כן דרך העבודה המתאימה היא דרך החסיד – המושל בכל כוחותיו, כדלקמן. וזהו המאמר בברכות: "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, כרבי ישמעאל ועלתה בידם". ועל כן הוכיח הקב"ה את אהרן ומרים על שטעו והשוו את משה אליהם, ובאמת אין הוא באותה המדרגה ועל כן גם הדרך בעבודת ה' שלהם שונה. מה שאצלם הוא מצווה המקרבת אותם לה', אצל משה זה מעשה שמוכיל לריחוק ממנו על פי מדרגת דבקותו בו.
כאן ריה"ל פותח בפני המלך רק את "דרך המושל". במאמר ג ריה"ל מפרט יותר ומסביר את התנאים לדרכי הפרישות ומדוע אינם קיימים היום.

233 תורה זו של "דרך האמצע" נמצאת גם בדתות אחרות ובפילוסופיה היוונית, ומה "אלוהי" בה? ריה"ל מבאר בהמשך: המינוח הנכון הוא הדבר שהאדם אינו יכול לעולם לדעת מעצמו, ועל כן הוא זקוק למצוות ה'. עוד פירוט בעניין עבודה זו – עיין מאמר ג,ה.

234 עיין בהרחבה במאמר ג,ה-ה. וז"ל ר' צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, אות מז: "כל הכוחות הנטועות בכל נפש מישראל, אין לחשוב שהוא רע גמור ושצריך להיות הופכו, כי אין לך שום מידה וכוח שאין בה צד טוב גם כן, רק צריך שישתמש בה כפי רצון השם יתברך. ואם אינו כפי רצון השם יתברך גם המידות טובות, רעות. כמו שאול שנענש בעבור הרחמנות, ובגיטין (נו,א): 'ענותותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה' וכו', ולהיפך אמרו ז"ל (שבת סג,א): 'אם ראתה תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש חגרהו' וכו' ונחש הוא שורש הרע בכעס. ובתלמיד חכם – רצה לומר אשר כל מגמותיו רצון השם יתברך, אדרבה הוא טוב מאוד, על דרך שאמרו ז"ל (בראשית רבה ט,ז): 'טוב מאוד זה יצר הרע'. וכן בגאווה (פרק קמא דסוטה ה,א): 'בשמתא מאן דלית ביה'..."

235 עיין רמב"ם הל' תלמוד תורה פרק ג הלכות ח, ו-יב.

236 שהרי התמעטות תאוות האכילה, למשל, עלולה להביא למוות, כפי שקורה לחולים המאבדים את התאוה לאכול ונחלשים עוד.

חלוש הגוף, אדרבה, ההנאה היא כאן עמידה כנגד (=תרופה) וזוהירות (שלא יצא מאיזונו).
 (וכן) לא מעוט הממון עבודה (לה) - אם יזדמן (לאדם רווח גדול) מן המתר ובנחת (=כלא
 עמל מרובה), (וב) לא (ש)תטרידהו (=שתסיח דעתו) קניתו מן התקמה והמעשים הטובים.
 כל שפך למי שיש לו בני בית ובנים, ושאיפות להוציא הוצאות לשם שמים, אדרבה,
 הרבוי יותר נכון לו! ²³⁷

ובכלל²³⁸, תורתנו נחלקת בין היראה והאהבה והשמחה²³⁹. תתקרב אל אלהיך בכל אהת
 מהן!

ואין פניעתך בימי התענית יותר קרובה לה' משמחתך בשבתות ובמים טובים, אם
 היתה שמחתך מתוך מחשבה וכונת הלב. וכמו שהתחנונים צריכים (גם הם) למחשבה
 וכונת הלב (כדי להביא לקרבת ה'), כן השמחה בצויו ומצותו צריכה למחשבה וכונת

הערות - ילמוד ענוים דרכו

237 כאן ריה"ל נותן דוגמה שריבוי הרכוש נאה - כשאנו גורם לביטול עבודת ה', ובפרט כשמטכונן
 להשתמש בו לעבודת ה'. במאמר ג,א נותן ריה"ל דוגמה נוספת, שמי שנפשו וגופו זקוקים לריבוי
 הממון ולהנאות החומר, הרי ששם נמצאת עבודת ה' שלו - בהודיה לה' על טובו, ובנתינת הצדקה
 והחסד מכספו וכיו"ב. ואם לא ימלא את צורכי גופו ונפשו - למדרגות אחרות בעבודת ה' לא יוכל
 להגיע, ואילו את עבודת ה' שמתאימה למדרגתו - יפסיד: "נניח כי איש זה ירא אלוהים הוא וחסיד,
 אבל אוהב הוא לשוחח עם אלוהיו ביחידות ולעמוד להתחנן ולהתפלל בכל התחנונים והבקשות
 שאפשר לו לזכור. אשר לתחינות המחודשות - לא ימצא בהן הנאה כי אם לימים מועטים, כל זמן
 שהן חדשות. אך במידה שהן נעשות שגורות בפיו - אין נפשו מתפעלת מהן, ואין בזה יסוד לא
 לכניעה ולא לכלילון נפש. וכך הוא נשאר יומם ולילה במצב שנפשו תובעת ממנו סיפוק צרכיה
 הטבעיים: ראייה, שמיעה, דיבור, פעולה, אכילה ושתייה, וחיי משפחה, בקשת רווחה בפרנסתו
 ותקנת ענייני ביתו, עזרה לדל וכבוד התורה מהונו - בכל מקום שיש צורך בזה. האם לא יתחרט
 על כל אשר אסר בו את נפשו? ובחזרה זאת הלא יוסיף להתרחק מן העניין האלוהי, שאליו ביקש
 להתקרב".

238 יש כוחות נפש רבים ואיזונים רבים ביניהם, אך ריה"ל מתרכז עתה בעיקר באיזון כוח אחד:
 הכניעה לה', לכאורה משום שעליו שאל המלך בסעיף מה. אולם במאמר ג,יט (בעניין "חלק הכלל
 התכונות") מתבאר שלדעת ריה"ל המידות הללו הן מידות יסוד שמעלות את כל אישיותו של האדם
 ואת כל מעשיו למדרגה אחרת. על כן כדאי להשקיע זמן וכוחות בחיזוק היראה והאהבה והשמחה
 יותר מאשר בכוחות נפש אחרים. ובאמת יש שטועים ורואים בלימוד מוסר ואמונה "ביטול תורה"
 ואינם מבינים שדווקא הזמן הזה מעלה את כל עבודתו ולימוד תורתו של הלומד למדרגות גבוהות.
 239 מצוות אלו נצטוו ישראל עליהן פעמים רבות בספר דברים, אך לא הופיעו לחלוטין בספרים האחרים
 (למעט בתיאור של מדרגת האבות, כגון: "עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה" וכן "את האלוהים אני
 ירא" וכיו"ב). נראה מדברי ריה"ל כאן שהטעם לכך הוא שאין מגיעים אליהן אלא על ידי קיום
 המצוות האחרות, כגון הצומות או המועדות. כלומר, מידות אלו הן הפרי של מספר מצוות רב, כפי
 שמבאר והולך.

היראה והאהבה הן כלפי המצווה ואילו השמחה היא במקצוה עצמה. אלא שמי שאין בו רגשות נעלים
 של אהבה ויראה לה' לא יוכל לשמוח (לשם שמים) בעשיית המצווה. הרי שהשמחה האמיתית
 במצווה היא הפרי של היראה והאהבה.

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ
 מסלול 2: יום א לפרשת מקץ

הלב, לשמח בעצם המצוה מאהבת המצוה בה, ותראה מה שהאמירך (=העדיף אותך על פני אחרים) בו (=בנותנו לך מצוותו), וכאלי אתה אורחו (ה)קרוא אל שלחנו וטובו, ותודה על זה בצפון (=בלבך) ובגלוי (=בפניך). ואם יעבר בך הרטט (=עליצותך) אל גבול הנגון והרקוד, משמחתך במצוה דוקא - יהיה אותו הנגון והרקוד עבודה (לה) ודבקות בינה ובין הענין האלהי²⁴⁰.

ואת אלה הדברים גם כן לא הניחה תורתנו מפקרים (=להגדרה אישית) אלא מדיקים. מפני שאין ביכלת בשר ודם לחלק (=לפרט) את תועלות כחות הנפש והגוף, ולקצב מה שראוי לנו מן המנוחה והפעלה, ושעור כמה תניב הארץ עד שתשבת בשמטה יובל, וישעור כמה תניב עד ש?ינתן ממנה המעשר, וזולת (=וכיוצא ב)זה.

וולכן צוה על שביתת השבת ושביתת המועדים ושביתת הארץ²⁴¹ - והכל (כל אלו המצוות) זכר ליציאת מצרים וזכרון למעשה בראשית²⁴². מפני ששני הענינים קשורים זה לזה, לפי ששניהם נעשו בחפץ (=ברצון) ה' בלבד²⁴³, לא במקרה ולא בטבע. וכמו שאמר יתעלה (דברים ד, לב-לד): "כי שאל נא לימים ראשנים וגו' השמע עם קול אלהים וגו' (=הרי לנו הורדת התורה מסיני) או הנסה אלהים" וגו' (=הרי לנו יציאת מצרים). והיתה שמירת השבת (בריבוי העונג ומנוחת הגוף) היא בעצמה - הודאה באלהות (=אלוה יוצר ופועל). אבל כאלו היא הודאה בכטוי מעשי²⁴⁴, כי מי שמאמין בשבת מפני שבה היתה

הערות - ילמד עניים דרכו

240 וכן הדגיש במאמר ג, יא: "לבל תביאהו השמחה בשבתות וימים טובים - למדרגה שאליה מביאים השחוק והתאוות והבטלה ולביטול תפילה בזמנה, כמצווה עלינו. ולבל תביאהו היראה - להתייחסות מן המחילה והסליחה, שעל ידי כך יישאר האדם בפתח לכל ימי חייו ויעבור על מצוות השמחה בחלקו, שנצטוונו עליה במאמר: 'ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוהיך' ועל ידי זה ימעט השבח שעליו לשבח על טובת האלוה. כי השבח הולך אחר השמחה. ואז יתקיים בו מה שנאמר: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב - ועבדת את אויביך' וגו'. וכדי שלא תביאנו הקנאה בקיום מצוות 'הוכח תוכיח את עמיתך' ובהתנצחות עם חבריו בחכמות לידי כעס ונטירת איבה, שעל ידי זה תיטרד נפשו ולא תהיה זכה בעיתות התפילה".

241 אף שיש בהם מן המנוחה והעונג, באכילה ושתייה ושינה ועונת תשמיש ומנוחה ממלאכה - הן חשובות ביותר מפני שעל ידי כך הן מבססות את יסודות האמונה החשובים ביותר, כמו שמבאר והולך.

242 כן תיקנו חז"ל בברכת הקידוש של שבת, אלא ששם אנו פותחים בזכרון מעשה בראשית ואחריו זכרון יציאת מצרים, שהרי השבת התגלתה תחילה במעשה הבריאה ואחר כך ביציאת מצרים בשביתת המן. אולם ריה"ל הפך את הסדר, מפני שכאן בא לדבר על כך ששתי תופעות אלו נעשו ללא סיבות אמצעיות והן מלמדות על הפעילות האלוהית הניסית. ובענין זה קודמת יציאת מצרים - שאותה חווינו בעצמנו - למעשה בראשית - שלא חווינו בעצמנו. יציאת מצרים מלמדת על מעשה בראשית.

243 עיין בהרחבה מאמר א, פו-פז.

244 מו"נ בלא: "יודע אתה מתוך דברי, שדעות שאין להן מעשים המשרישים אותן, המפרסמים אותן והמנציחים אותן בציבור, אינן בנות-קיימא. לכן הוא ציווה עלינו לכבד את היום הזה, כדי שיושרש העיקרון של חידוש העולם ויפורסם במציאות כאשר ישבתו כל האנשים ביום אחד. וכאשר ישאלו: מה הטעם לכך? תהיה התשובה: 'כי ששת ימים עשה ה'...'".

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ

מסלול 2: יום א לפרשת מקץ

הַמְנוּחָה מִמַּעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית - הָרִי כֶּבֶד הוֹדָה בְּחֵדוּשׁ (=בכריאת העולם) בְּלִי סֶפֶק, וְאִם הוֹדָה בְּחֵדוּשׁ הוֹדָה בְּמַחְדֵּשׁ הַפּוֹעֵל (=במציאות אלוה הפועל ועושה כרצונו) יִתְעַלֶּה²⁴⁵. וְמִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בּוֹ - יִפֹּל בְּסִפְקוֹת הַקְּדָמוֹת, וְלֹא תִזְךְ אֲמוּנָתוֹ לְבוֹרֵא הָעוֹלָם. אִם כֵּן בְּשִׁמְרַת מִצְוֹת הַשְּׁבֵת יֵשׁ יוֹתֵר קִרְבָּה אֶל ה' מֵאֲשֶׁר בְּפִרְיִשׁוֹת וּבַהֲתַנְּזָרוֹת וּבַהֲתַבּוֹדָדוֹת!²⁴⁶

שאלות מנחות:

- ✦ בחז"ל מצאנו דעות שהניירות היא חטא, ודעות שהניירות היא קדושה. כיצד ריה"ל מכריע?
- ✦ מהי לדעתך ההדרכה המתאימה לרוב בני אדם בדורנו בעניין כוחות הגוף? הנטייה לפרישות או לעינוג?
- ✦ האם הרדיפה אחרי הכסף או אחרי העושר היא דבר שלילי על פי ריה"ל? מהם התנאים שניתן להגיע דרך זה לקרבת ה'? (מצד האדם ומצד אופן המעשה)
- ✦ מדוע בני אדם מרגישים שהם עובדים את ה' יותר בכניעה מאשר בשמחה?
- ✦ מהיכן ניתן לשאוב את הידע לאיזון הכוחות של הגוף?

הערות - ילמד ענוים דרכו

245 מו"נ ב,לא: "אולי כבר התברר לך הטעם להדגשת מצוות השבת, להיותה בסקילה, (לכך ש)אדון הנביאים הרג בגללה, ולהיותה שלישית למציאות האל ושילת האמונה בשתי רשויות... הוא ציווה עלינו לכבד את היום הזה, כדי שיושרש העיקרון של חידוש העולם".

246 כעין זה כתב גם במאמר ג,יא על ברכות הנהנין: "כל הנאה חושית שהחסיד נהנה זוכר הוא לברך את האלוה עליה. ונמסר לנו בקבלה כי השיעור הקטן ביותר שבו אדם מישאל יוצא ידי חובתו בתשבחות לאלוה הוא מאה ברכות בכל יום - לא פחות מזה! מהן הברכות הידועות מסדר תפילותינו ואחריהן ישתדל להשלים את המספר על ידי ברכות הנהנין על דברים שברייח ושבמאכל, שבשמיעה ושבראיה. וככל אשר יוסיף ברכות יוסיף קרבה אל האלוה! וכמו שאמר דוד: 'פי יספר צדקתך כל היום תהילתך, כי לא ידעתי ספורות' - רצונו לומר: אין מספר הברכות יכול להקיף את שבתך, אבל אני מקבלו עלי לכל יום מימי חיי ולא אגרע ממנו לעולם".

מסלול 1: יום ד לפרשת מקץ

מסלול 2: יום א לפרשת מקץ